

УДК 159.922

Л. М. Малинович
malynovychlarysa@ukr.net
Г.Я. Легендзевич
galya_lviv@mail.ru

СТРУКТУРУВАННЯ ПРОБЛЕМ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Відомості про авторів: Малинович Л., кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри теоретичної і практичної психології Інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна, Email malynovychlarysa@ukr.net.

Легендзевич Г., магістр психології, асистент кафедри теоретичної і практичної психології Інституту права і психології Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна, Email galya_lviv@mail.ru

Contact: Malinovyts L., Dr.Hh, Senior lecturer, Lviv Polytechnic National University Institute of Law and Psychology, Department of Theoretical and Applied Psychology, Lviv, Ukraine. Email malynovychlarysa@ukr.net. Legendzevits G., junior lecturer, Lviv Polytechnic National University Institute of Law and Psychology, Department of Theoretical and Applied Psychology, Lviv, Ukraine. Email galya_lviv@mail.ru.

Малинович Л. М., Легендзевич Г.Я. Структурування проблем дослідження готовності дітей до шкільного навчання. Стаття висвітлює проблематику виявлення психологічної готовності нечуючих та слабкочуючих дошкільників до навчання в школі (ПГНШ), її показників зокрема. Загальновідомо, що сучасна система освіти ставить певні вимоги до проведення ефективної діагностики особливостей психічного розвитку даної дітей з порушеннями в розвитку, а саме: використання комплексного підходу поряд з врахування структури порушення в цілому, всебічне обстеження психіки дитини, мовлення, пізнавальних процесів, особистісних особливостей розвитку, емоційно-вольової сфери. Водночас зазначено існування в сучасній психодіагностичній теорії і практиці ряду проблем щодо визначення показників психологічної готовності до шкільного навчання. Акцентовано увагу на основній проблемі – відсутності єдиної позиції дослідників не лише у трактуванні сутності «психологічна готовність до навчання в школі», а неузгодженість ієрархізації відношень між її різноманітними складовими (морфологічними, інтелектуальними, особистісними, емоційно-вольовими та мотиваційними). Підкреслено існування суперечливих положень стосовно самого поняття «психологічна готовність до навчання» та її структури. Встановлено факт відсутності універсальної методики психологічного дослідження стану готовності до навчання в школі. Водночас пропонується використання комплексного підходу до структурування проблем, призначення якого не лише в побудові діагностики та визначенні її результатів, але й створенні прогностичної картини сформованості рівня психологічної готовності дитини до оволодіння навчальною діяльністю, вибору типу освітньої установи. Зазначено що цілеспрямоване вивчення рівня готовності до шкільного навчання повинно включати дослідження декілька важливих компонентів: розумову, мотиваційну, емоційно-вольову і комунікативну, морфологічну готовність. Рекомендовано виявляти стан сформованості психологічної готовності дітей з порушеннями слуху з урахуванням стану мовлення цих дітей та спектру труднощів, що виявляються, навіть, при спеціальному навчанні. Визначення трьох основних напрямів діагностики ПГШН (організаційно-методичний, корекційно-розвивальний та технологічний) конкретизувало та структурувало їх проблеми, спрогнозувало труднощі реалізації в сучасній системі дошкільної освіти.

Ключові слова: проблематика, психологічна готовність до навчання в школі (ПГНШ), психофізичний розвиток, нечуючі, слабкочуючі, психодіагностика.

Малинович Л.М., Легендзевич Г.Я. Структурирование проблем готовности детей к школьному обучению. Статья раскрывает проблему исследования психологической готовности глухих и

слабослышащих дошкольников к обучению в школе, показателей ее структурных компонентов в частности. Акцентируется внимание на том, что современная система обучения ставит определенные требования к проведению эффективной диагностики особенностей психического развития детей с нарушениями слуха – использование комплексного подхода наряду с учетом структуры их нарушения в целом, всеобщее обследование психики ребенка, состояния слуховой функции, развития речи, познавательных процессов, личностных качеств развития, эмоционально-волевой сферы, физического развития. Подчеркнуто дискуссионные положения в отношении самого понятия «психологическая готовность к обучению в школе» и несогласованность в отношении важности ее различных составляющих частей (морфологических, интеллектуальных, коммуникационных, мотивационных и эмоционально-волевых). Установлена важная проблема психодиагностической диагностики на современном этапе – отсутствие универсальной методики исследования состояния готовности дошкольников с нарушениями слуха к обучению в школе. Использование комплексного подхода к структурированию проблем готовности, назначение которых не только в построении диагностики и получении результатов, но и в создании прогностической картины формирования определенного уровня психологической готовности ребенка к овладению научной деятельностью, отбора образовательного учреждения определенного типа (общеобразовательных или коррекционных) и время начала его обучения. Целенаправленное изучение уровня подготовки к школьному обучению включает исследование нескольких важных ее компонентов: интеллектуальную, мотивационную, эмоционально-волевою, коммуникативную и морфологическую готовность. Психологическая диагностика уровня формирования психологической готовности детей с нарушениями слуха (высокий, средний, низкий) должна учитывать состояния их самостоятельной речи, готовности к коммуникации и диапазона трудностей, которые обнаруживаются, даже, во время специального обучения. Структурирование трех основных направлений диагностики психологической готовности детей с нарушениями слуха (неслышащих и слабослышащих) к школьному обучению (организационно-методический, коррекционно-развивающий и технологический) конкретизирует проблемы обеспечения ее формирования и реализацию в современной системе дошкольного образования.

Ключевые слова: проблематика, психологическая готовность к обучению в школе (ПГОШ), психофизическое развитие, слабослышащие, неслышащие, психодиагностика.

Malinovich L., Lehendzevych H. Comprehensive approach to

examination of readiness of children for schooling. This article is focused on the main objective of comprehensive psychodiagnostic examination of children with hearing impairment to schooling. It has been found out that the modern system of education for children with hearing impairment cannot exist without diagnostics and selection. There are several challenges in present psychodiagnostic theory and practice of studying psychological readiness to schooling for preschool children. According to practical experience, psychological examination of children with hearing impairment is accompanied with certain problems associated with specific features of their mental development. At the same time, the application of integrated approach becomes particularly topical in the context of children with hearing impairment, as far as its role is not only to construct a diagnosis and determine its results, but also to create predictive picture of forming the psychological readiness of the child to master the training activities and select the type of appropriate educational institution.

The research is devoted to the problem of identification of psychological readiness to schooling among preschool children with hearing impairment.

Diagnostic work of a practical psychologist is structured along with five components of psychological readiness (cognitive, vocal, motivational, emotional and volitional, and physiologic ones).

The article presents both general and specific indicators of the impact of psychological readiness indices of preschool children with hearing impairment and analyzes the theoretical aspects of preparing these children for school. The result of this analysis is indication of the three main aspects of forming psychological readiness for schooling (organizational and methodological aspect, technological aspect as well as improvement and development aspect). It also clarifies the implementation of these methods within the modern preschool education system and shows the variety of educational institutions (conventional and compensatory ones) for this category of children.

Key words: problem, psychological readiness for schooling (PRSch.), psychophysical development, deaf, hearing impairment, preschool children, psychodiagnostics.

Сьогодні в Україні система навчання дітей з порушеннями в розвитку стає однією із тих сфер психологічної практики, в якій психодіагностика є основою для побудови освітнього процесу загалом [4, с. 32]. Загальноприйнятою є думка про те, що сучасна система загального та корекційного навчання не може існувати без діагностики і відбору. Фахівці, які здійснюють психолого-педагогічне вивчення дітей з порушеннями розвитку, дійшли висновків щодо необхідності розгорнутого обґрунтування і закріплення на практиці комплексного

підходу до діагностики їх порушень, що сприятиме правильній організації їх навчання і виховання в освітньому закладі певного типу, сприяє досягненню успішної компенсації даного порушення і повноцінному розвитку пізнавальної сфери і особистості дитини в цілому [4, с. 176]. Водночас існує ряд проблем, пов'язаних із диференційною діагностикою порушеного розвитку [2, с. 132–144]. Попри вагомі доробки у розробленні проблеми ПГНШ дітей з порушеннями слуху, окреслюються питання, які потребують нагального вирішення. Невирішеною ні в теоретичному ні в методичному аспектах є проблема психодіагностики стану розвитку дітей з порушеннями слуху за результатами якої виявляються показники її готовності до навчальної діяльності, що і стало метою нашого вивчення. Особливої актуальності в контексті дослідження готовності набуває використання комплексного підходу до структурування проблематики її діагностики, призначення якого не лише у встановленні певного рівня розвитку особистості (високого, середнього, низького) старшого дошкільника, але й створенні прогностичної картини до оволодіння нею навчальною діяльністю та вибору освітньої установи певного типу.

У наш час комплексний підхід до діагностики закріплений у Положенні про відбір дітей з порушеннями у розвитку, яке розроблено до кожного типу спеціальних дошкільних закладів і шкіл [1, с. 38–43]. Існують певні вимоги до проведення ефективної діагностики: йдеться про використання системного підходу поряд з комплексним, врахування структури порушення в цілому, всебічне обстеження психіки дитини, здатності до комунікації, розвитку пізнавальних процесів та особистісних особливостей розвитку, стану емоційно-вольової сфери, фізичний розвиток в цілому [4, с. 170]. Порівняльний аналіз досліджень проблем ГНШ виявив, що вітчизняні та зарубіжні науковці, розглядаючи структуру готовності дітей з порушеннями слуху в основному зосереджували свою увагу на мовленнєвому та інтелектуальному компонентах їх ПГНШ. Фахівцями психолого-медико-педагогічних консультацій в роботі широко застосовуються методика вивчення готовності до навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Л. Венгер, Г. Вигодська, Е. Леонгард). Дослідження розумового розвитку глухих старшого дошкільного віку (Л. Борщевська), завдання з дослідження інтелекту нечуючих і слабкочуючих дошкільників (Л. Фомічова), методика дослідження мовленнєвої готовності у слабкочуючих дітей (М. Шеремет). Найсучаснішою науковою розвідкою слід вважати комплексну методика дослідження ПГНШ слабкочуючих дошкільників (О. Речицька), її інтелектуальний, емоційно-вольовий та мотиваційний компоненти. Новітнім підходом оцінюють клініко-психологічне дослідження старших слабкочуючих дошкільників Л. Шипіциної, психолого-педагогічне вивчення дітей з порушеннями слуху Т. Богданової; комплексне обстеження дитини раннього віку

Т. Ніколаєвої; методику виявлення дітей з підозрою на зниження слуху (дошкільний вік) З. Міронової, Т. Пелимської, Н. Шматко [2, 3, 4, 5]. Є ряд сучасних діагностичних досліджень особистості дітей з порушеннями слуху науковців з Польщі, Нідерландів, які потребують вітчизняної адаптації.

Незважаючи на те, що принципи діагностики порушень розвитку були розроблені, практика психологічної діагностики сформованості дітей з порушеннями розвитку ПГНШ вимагає значного доопрацювання. Реалізація комплексного підходу, на жаль, не забезпечує перехід психологічної діагностики з інтуїтивно-емпіричного рівня на рівень констатації та прогнозу; вимагає вирішення проблема заміни кількісної оцінки емпіричною (суб'єктивною) [2, с. 104–108]. Труднощі диференційної діагностики окремих порушень психічного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху обумовлені тим, що різні відхилення в розвитку можуть мати схожі зовнішні прояви (труднощі в спілкуванні, відсутність чи порушення мовлення) [4, с. 54–59].

Очевидно, що проблемою виявлення показників ПГНШ є недотримання на практиці застосування психологічних умов ефективності процесу психодіагностичного дослідження, водночас існують проблеми удосконалення методичного апарату. Т. Богданова, Л. Борщевська, Т. Добровольська, С. Забрамна, І. Левченко, О. Речіцька, Т. Розанова, стверджують, що практика ефективно проведеної психодіагностики перш за все полягає в тому, щоб вона здійснювалася у формі сумісної діяльності дитини та дорослого, спрямованої на виявлення можливостей дитини, а не її недоліків [3, с. 104–108]. Проблемою психодіагностичного обстеження продовжує залишатись складність підбору специфічних завдань з вивчення стану психомоторики дошкільників, зокрема переваги домінантності руки та їх узгодження в діяльності.

Однією із основних проблем виявлення показників готовності є обстеження стану сформованості мовлення, здатність до комунікації. Доцільно враховувати спектр комунікативних труднощів, які трапляються при побудові дитиною особистих висловлювань: відсутність чи недорозвиток самостійного мовлення, сформованості мови жестів чи інших форм комунікації, труднощі у сприйманні зверненої мови [2, с. 132–144].

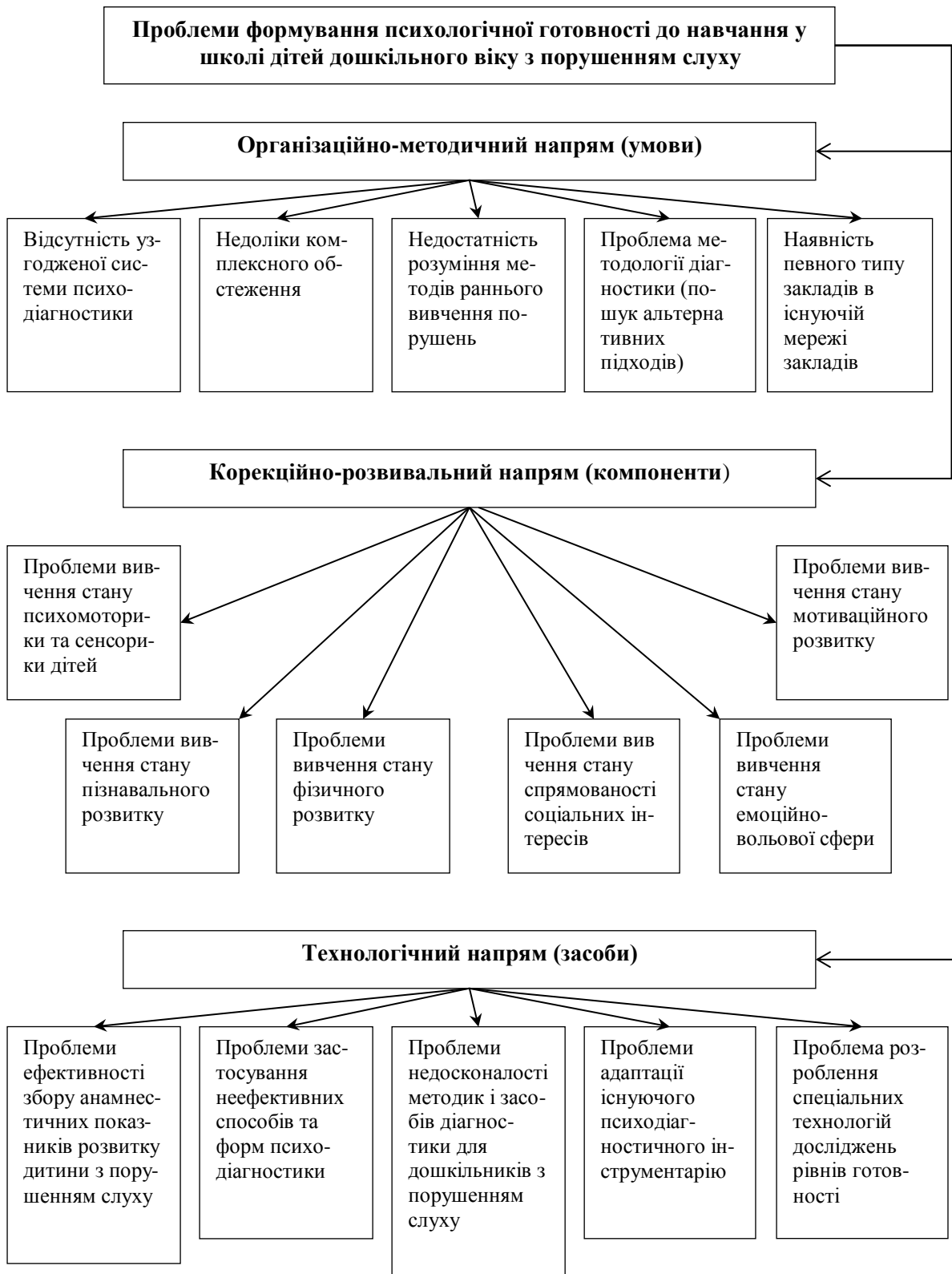
Труднощі діагностики зустрічатимуться і у визначення основних параметрів розумового розвитку дошкільника: стан сформованості здібностей прийняття завдання; їхнього розуміння умов завдання; способів його виконання; научуваності в процесі обстеження; ставлення до результату діяльності [6, с. 130]. Через особливості деформації характеру дітей з порушеннями слуху зустрічаються труднощі при встановленні їх контактів із дорослими та ровесниками з'ясуванні рівня сформованості навиків самообслуговування, особливостей поведінки та

емоційно-вольової сфери [3, с. 104–108]. При обстеженні мотиваційного компоненту ПГНШ [3 с. 104–108] та шкільної мотивації (О. Проскура) спостерігається недостатня кількість адаптованих методик. Оволодіння ігровою та зачатками навчальної діяльності викликають проблеми в оцінці її змісту, характеру і поведінки дитини (В. Жук, Л. Фомічова, К. Луцько). Труднощами у процесі відбору методик залишається необхідність врахування психологічних вікових новоутворень, рівня розвитку перцептивних дій, наочно-образного мовлення а також сформованість навиків з конструювання та малювання дошкільників (А. Колупаєва, В. Литвинова, В. Шевченко [4, 169–177]. Зазначають недостатню компетенцію та кваліфікованість фахівців, що проводять психодіагностичне дослідження, яке вимагає творчого підходу, важливості аргументації своєї позиції, а також тактовності і гуманності (С. Валявко, Н. Стадненко) [5, с. 518]. Фахівців медичного спрямування акцентують увагу на труднощах діагностики вищих психічних функцій, індивідуальних властивостей центральної нервової системи, морфологічної складової ПГНШ загалом (В. Теленчі, Л. Шипіцина). Оскільки перинатальна психологія тривалий час не була об'єктом психологічного вивчення (Г. С.Костюк), відсутність системних даних стосовно цього періоду розвитку є проблемою інформативного характеру з вивчення історії хвороби та організації заходів із спеціальної психолого-медико-педагогічної допомоги [2, с. 132–134].

Теоретико-практичний аналіз існуючих програм та експертна оцінка їх реалізації в різних типах установ виявив певні труднощі їх реалізації. Зокрема реформування алгоритму роботи психолого-медико-педагогічної консультації продовжують гальмувати дотримання умов проведення ефективної діагностики ПГНШ [3, с. 104–108], хоча загалом демонструється дитиноцентристська позиція у роботі, гуманістичний підхід.

Для структурування проблем діагностики ПГНШ нами використано комплекс теоретичних методів, що сприяли деталізації її змісту: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення даних, систематизація наукових літературних джерел та дослідних матеріалів; моделювання та прогнозування результатів. В процесі вивчення питання нами було виокремлено усі проблеми і структуровано у три напрями – організаційно-методичний, технологічний та корекційно-розвивальний. Організаційно-методичний зосередив увагу умовах забезпечення формування ПГНШ, а саме: проблему методології діагностики – пошук альтернативних підходів, відсутність узгодженої системи комплексної психодіагностики, недоліки комплексного обстеження дошкільника та діяльність освітніх закладів новітнього типу в існуючій мережі закладів традиційної та спеціальної системи освіти (навчально-реабілітаційних центрів (НРЦ), дошкільні навчальні заклади з інтегративною та інклюзивною формами навчання (ДНЗ), Навчально-виробничі комплекси (НВК) (Рис.1.).

Рис. 1. Схема проблем формування психологічної готовності до навчання в школи

Корекційно-розвивальний напрям зосереджено на кваліфікованому підборі та застосуванні адаптованих методик, методів і прийомів діагностики компонентів ПГНШ: стану пізнавального, комунікативного, мотиваційного, емоційно-вольового та морфологічного (вивчення психомоторики, стану сенсорного та фізичного розвитку), сформованості соціальних інтересів та ін. стану розвитку в умовах порушення діяльності слухового аналізатора.

Технологічний напрям забезпечується використанням технологій, що спрямовані на збір анамнестичних показників розвитку, забезпечення узгодженості показників розвитку віковим параметрам онтогенезу, використання методик і засобів діагностики, адаптацію психодіагностичного інструментарію, використання технологій виявлення рівнів ПГНШ. Йдеться про розроблення методології та запровадження методики комплексного обстеження стану психофізичного розвитку дитини, добір методів, форм навчання, які відповідають характеру системи функціонування освітньої установи, комплектації груп дітей та позиції (активність/пасивність) батьків. Окрема роль відводиться алгоритму діяльності практичного психолога, забезпечення проведення ефективної психодіагностики зокрема.

Отже, основною проблемою психодіагностичного обстеження дошкільників з порушеннями слуху залишається відсутність розроблення диференційної комплексної методики дослідження стану ПГНШ нечуючих та слабкочуючих дітей, забезпечення сучасного методичного та інноваційно-технічного її проведення.

Перспективним вбачається розроблення особистісно-орієнтованих технологій психодіагностичного вивчення ПГНШ дітей із ранньою втратою слуху та з кохлеарною імплантацією. Доцільно проваджувати у практику діяльності ПМПК психологічну діагностику (контрольну і повторну) готовності дітей із порушеннями слуху для створення прогностичної картини їх шкільної успішності та вибору освітньої установи певного типу.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху Проект / В. Жук, В. Литвинова, О. Таранченко, О. Федоренко, В. Шевченко // *Особлива дитина: навчання і виховання*. – № 2 (70). – 2014. – с. 38–43.
2. Малинович Л. М. Корекційна спрямованість психологічної діагностики стану сформованості готовності до навчання / Л. М. Малинович // *Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутрішніх справ: серія психологічна* / за ред. Середи В. В. – Львів, 2014. – Вип. 2. – с. 132–144.
3. Малинович Л. М., Верхоляк М. Р. Теоретичний аналіз проблеми діагностики стану сформованості психологічної готовності старших дошкільників до навчання в школі // *Науково-методичний часопис «Особлива дитина:*

навчання та виховання» – К.: 2015, с. 104–108. 4. Психолого-педагогическая диагностика / И. Ю. Левченко, С. Д. Забрамная, Т. А. Добровольская и др. / Под. ред. И. Ю. Левченко, С. Д. Забрамной. – М.: Академия», 2003. – 320 с. 5. Специальная психология / под ред. В. И. Лубовского. – М.: Академия, 2009. –560 с. 6. Стадненко Н. М., Борщевська Л. А., Обухівська А. Г. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та дошкільників / Н. М. Стадненко, Л. А. Борщевська, А. Т. Обухівська.– Кам'янець – Подільський. : ТЗОВ «Абетка», 1998. – с. 103–134. 7. Kobel. I. Raising a Deaf Child in a Hearing Family in Ukraine. Socio-psychological and educational challenges faced by parents raising deaf and hard of hearing children // Lap Lambert Academic Publishing Saarbrucken, Deutchland / Germany, 2014.

References

1. Conception of preschool education for children with hearing impairments. Taranchenko O. M. Fedorenko O. F., Zhuk V. V., Lytvynova V. V., Shevchenko V. M. (2014) // Exceptional Child Teaching and Upbringing, Vol. 2 (70), 38–43 (In Ukrainian). 2. Malinovich L. Korektsiyna spryamovanist psuhologichnoii diahnostryky stanu shormonanosti psyholohichnoii hotovnosti do navchannya / L. Malinovich // Scientific Journal of State University named. Series Psychology za red. Seredy V. V. – Lviv, 2014. – V.2. 132–144. 3. Malinovich L., Verholyak M. Teoretichnyy analiz problemu diahnostryky starshyh doshkilnykiyv do navchanna v shkoli // Schientific-metodological journal Exceptional Child Teaching and Upbringing – K., 2015. 104–108. 4. Metodyka diahnostryky vidhylen u rozymovomu rozvutky molodshyh shkolariv i doshkilnykiv / N. M. Stadnenko, L. V. Borshchevska, A. H. Obyhivska. Kam'yanets-Podilskuy, 1998. – 144 p. 5. Psykholoho-pedahohichna diahnostryka, Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. Zavedeniy / I. Yu. Levchenko, S. D. Zabramna. T, A. Dobrovolska – M., 2003. – 320 p. 6. Spetsialaya psihologia. Uchebnik dlya stud. vyssh. ped. ucheb. Zavedeniy / V. I. Lubovskiy, V. G. Petrova, T. V. Rozanova i dr. pod red. V. I. Lubovskoho/ –2009, 6. V, 499–521. 7. I. Kobel. I. Raising a Deaf Child in a Hearing Family in Ukraine. Socio-psychological and educational challenges faced by parents raising deaf and hard of hearing children // Lap Lambert Academic Publishing Saarbrucken, Deutchland / Germany, 2014, 457.

Авторський внесок Л. Малинович – 60%, Г. Легендзевич – 40 %

Received 22.01.2016
Reviewed 28.02.2016
Accepted 26.03.2016